

Віктор ШЕВЧУК

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, провідний
науковий співробітник НДІ вивчення
проблем злочинності імені академіка
В. В. Сташиса НАПрН України
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8058-3071>*

Shevchuk_viktor@ukr.net

АДАПТАЦІЯ Й ПЕРЕЗАВАНТАЖЕННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ У ВІЙСЬКОВИХ РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ

Сучасні реалії свідчать про те, що повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну та запровадження воєнного стану суттєво вплинуло на усі сфери нашого життя, у тому числі й на систему кримінальної юстиції. Під час воєнного стану органи правопорядку стикнулися з новими викликами. Тому з початку військової агресії РФ, основні сили та засоби правоохоронців спрямовано на контрдиверсійні заходи, протидію кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки, забезпечення належної організації роботи з виявлення, збирання, фіксації та збереження доказів порушення норм міжнародного гуманітарного права з боку РФ у ході війни проти України.

За офіційними статистичними даними Офісу Генерального прокурора серед злочинів, вчинених в період повномасштабного вторгнення РФ, найпоширенішими є такі: а) злочини агресії та воєнні злочини – зареєстровано (станом на 18.11.2022 р.) – 47734 злочинів; б) злочинам проти національної безпеки – 18991 злочинів; в) злочини проти дітей (без повного врахування з місць активних військових дій) – загинули 433 дітей, поранено 837 дітей; 4) магістральна справа щодо агресії РФ – 627 підозрюваних представники військово політичного керівництва РФ (військове командування, посадовці, міністри, депутати, керівники правоохоронних органів та ін.) [8].

Вбачається, що трансформація злочинності в Україні під час війни значно

вплинули на зміну пріоритетів завдань криміналістики та особливості формування і застосування криміналістичних знань в умовах воєнного стану. За таких обставин головним завданням криміналістики є розроблення та застосування засобів, прийомів та методів, що дозволяють збирати, досліджувати, використовувати доказову інформацію в умовах війни та глобальних загроз. У зв'язку із цим, гостро постало питання щодо створення та запровадження дієвого та ефективного захисту відносин, що забезпечують умови охорони основ національної безпеки України, як кримінально-правововими, так і криміналістичними засобами [2, с. 7-15].

В таких умовах гостро постає питання про підвищення ролі криміналістики у розслідування воєнних злочинів, вчинених військовими РФ в Україні та оптимізації виявлення, розкриття та розслідування злочинів проти основ національної безпеки України, протидія щодо яких в сучасних умовах війни набули актуальності. Сьогодні в умовах воєнного стану особливої значимості набуває тенденція посилення практичної спрямованості криміналістичних розробок, інноваційних продуктів, їх прагматична орієнтація на вирішення практичних завдань. Не випадково, що ще у свій час Ганс Грос, як незмінну мету криміналістики називав «практичну» мету [1, с. VIII].

Криміналістика, як прикладна наука, інтегруючи сучасні досягнення науки і техніки, нині спрямовує свій науковий потенціал на створення ефективної системи криміналістичних засобів, прийомів та технологій, застосування яких направлено на вирішення складних практичних завдань, серед яких особливу значимість набувають можливості застосування криміналістичних знань в умовах війни. Тому перед криміналістикою, та кожним із її розділів, постають завдання, які пов'язані із забезпеченням діяльності органів правопорядку та інших спеціальних суб'єктів такої протидії ефективними криміналістичними рекомендаціями у боротьбі із злочинністю [2; 3; 5], зокрема у виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з військовою агресією РФ проти України.

До кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки

України віднесено доволі різні види кримінальних правопорушень, що потребує необхідність обрання специфічних способів, прийомів та методів щодо їх виявлення, розслідування та профілактики. Такі кримінальні правопорушення, передбачені у розділі I Особливої частини КК України статтями 109, 110, 110², 111, 111¹, 111², 112, 113, 114, 114², завдають серйозної шкоди або створюють загрозу заподіяння такої шкоди безпеці держави в зовнішньополітичній, внутрішньополітичній, економічній, екологічній, воєнній та інших сферах функціонування національної безпеки нашої держави. Необхідно констатувати відсутність єдиної криміналістичної методики щодо розслідування цих кримінальних правопорушень, що обумовлює необхідність у розробленні ефективних криміналістичних рекомендацій щодо їх виявлення, розкриття та розслідування, а також потребу у формуванні певної системи окремих криміналістичних методик таких кримінальних правопорушень.

Вивчення та аналіз практики розслідування злочинів проти основ національної безпеки України свідчить про те, що слідчі органи та оперативні підрозділи стикаються з серйозними труднощами при розкритті та розслідуванні даного кримінального правопорушення, а особливо у сучасних умовах воєнної агресії РФ. Головним чином вони пов'язані із специфікою способів вчинення таких злочинів, наявних слідів та їх наслідків, особливістю характеристики особи злочинця та недостатністю застосування науково-технічних, тактичних засобів та можливостей використання спеціальних знань щодо їх ефективного виявлення та розслідування.

Одним із найбільш перспективних напрямів забезпечення протидії таких кримінальних правопорушенням, на наш погляд, сьогоденні набуває їх належне криміналістичне забезпечення, яке набуває комплексного характеру та повинно охоплювати техніко-криміналістичний, тактико-організаційний і методико-криміналістичний напрями пошуків [4; 6]. Вбачається, що ці та інші важливі завдання можуть бути вирішені комплексно і системно, зокрема, шляхом удосконалення кримінального, кримінального процесуального законодавства та

розроблення теоретико-методологічних основ і науково-практичних рекомендацій розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень.

Серед напрямів криміналістичного забезпечення боротьби із такими кримінальними проявами найбільш дієвим є формування та удосконалення відповідної системи окремих криміналістичних методик цієї категорії кримінальних правопорушень, що потребує побудову і впровадження: а) комплексної криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України і правопорушень, пов'язаних з такою злочинною діяльністю); б) ієрархічної системи ускладнених (родових, міжродових) і простих (видових, підвидових) методик розслідування тощо. Усе це свідчить про важливість, своєчасність та необхідність наукового обґрунтування й розроблення криміналістичних рекомендацій виявлення, розкриття, розслідування та протидії кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України і забезпечення подальшого їх впровадження у практичну діяльність має суттєво підвищити якості та ефективності процесу їх виявлення, розслідування і профілактики.

У цьому контексті першочерговим завданням, на наш погляд, постає нагальна потреба в уточненні та уніфікації поняття цих кримінальних правопорушень і створення науково обґрунтованої кримінально-правової класифікації таких кримінальних проявів та їх системи. Вбачається, що вирішення означених проблем дало б можливість побудувати криміналістичну класифікацію розглядуваних кримінальних явищ. Такий підхід дозволить покращити якість кримінального, кримінального процесуального законодавства в цілому, сформувати не лише чітку їх систему, а й однозначно вирішити питання про їх підслідність, а також підвищити ефективність та якість їх досудового розслідування та судового розгляду [2, с. 145-162].

Вивчення та узагальнення практики показує, що на сьогодні більшість теоретичних і практичних аспектів розслідування таких кримінальних правопорушень залишаються недослідженими, зокрема такі, як криміналістична характеристика і кореляційні взаємозв'язки між її елементами,

особливості виявлення ознак цих кримінальних правопорушень, криміналістичні та організаційно-тактичні проблеми початку кримінального провадження, типові слідчі ситуації й алгоритми їх вирішення, організація і планування розслідування, тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, проблеми розробки та застосування тактичних операцій [7, с. 896-903]. Тому розроблення основ комплексної криміналістичної методики розслідування злочинів проти основ національної безпеки України в у сучасних умовах воєнного стану в Україні є актуальними і необхідними.

Враховуючи сучасні завдання адаптації криміналістичних знань до умов воєнного стану, досить актуальними є проблеми перезавантаження криміналістики до сучасних вимог практики. Тому вбачається, що серед найбільш перспективних напрямів наукових досліджень у криміналістиці сьогодні є такі: документування та розслідування воєнних злочинів, вчинених військовими РФ в Україні; формування та застосування методики визначення шкоди та обсягу збитків, завданих внаслідок знищення та пошкодження майна у зв'язку із збройною агресією РФ; розроблення та застосування інноваційних криміналістичних продуктів щодо підвищення ефективності розслідування воєнних злочинів; криміналістичне забезпечення діяльності Міжнародного Кримінального Суду; побудова та застосування відповідної системи окремих криміналістичних методик таких міжнародних воєнних злочинів тощо. Вирішення таких завдань та створення відповідного механізму передбачає запровадження ефективної системи протидії цим воєнним міжнародним злочинам, реформування кримінального і кримінального процесуального законодавства, вжиття невідкладних заходів, спрямованих на вдосконалення слідчої, судової практики, що ґрунтуються на новітніх досягненнях криміналістичної науки, техніки та міжнародного досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Gross H. Gesammelte Kriminalistische Aufsätze. Leipzig: F. C. W. Vogel. Bd. I. 1902. 432 p.

2. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції : монографія. Х. : Апостіль, 2012. 304 с.
3. Konovalova V. O., Shevchuk V. M. Prospective directions of research of innovations of separate criminalistic methodics. *Scientific practice: modern and classical research methods* :_Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ» (Vol. 1), February 26, 2021. Boston-Vinnytsia: European Scientific Platform, 2021. Pp. 81-85.
4. Шепітько В. Ю., Коновалова В. О., Шевчук В. М. та ін. Науково-технічне забезпечення слідчої діяльності в умовах змагального кримінального процесу. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2021. Вип. 42. С. 92-102.
5. Шевчук В. М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації: монографія. Х.: Вид. агенція «Апостіль», 2013. 440 с.
6. Shepitko V. Criminalistics as a system of scientific knowledge in conditions of global threats and crime transformation. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. 18th issue. Kharkiv «Pravo», 2018. P. 4-9.
7. Konovalova V. O., Shevchuk V. M. Modern criminalistics in the conditions of war: problems of adaptation and reload. *Modern research in world science*: Proceedings of the 5th International scientific and practical conference (August 7-9, 2022). SPC —Sci-conf.com.ua. Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 896-903.
8. Сайт Офіса Генерального прокурора <https://www.gp.gov.ua/>